

Despre moarte, misterul morții, despre comuniunea cu cei răposați, precum și învățătura ortodoxă despre slujba înmormântării și a parastasului, cinstirea și pomenirea morților...

Introducere

Oricât am medita asupra morții, oricât am citi sau am discuta pe această temă, este puțin probabil să depășim simplul stadiu al unor idei sau reprezentări mentale care produc oarece fiori sau emoții. Cu totul altă percepție a acestui fenomen avem atunci când cineva apropiat, un prieten sau un cunoscut, se avântă cu pași repezi spre veșnicie. Din perspectivă creștină, moartea nu este un sfârșit, ci doar o trecere spre un nou început, autentic și veșnic. De aceea, nu moartea în sine contează pentru un creștin, ci starea interioară a omului pus în fața acestei dramatice treceri, stare care se propagă și se amplifică în veșnicie.

Teologul ortodox Kallistos Ware identifică și analizează în fragmentul care urmează mai multe paradigme de atitudine creștină în fața morții. Deși tragică și nenaturală, moartea poate fi privită și ca dar făcut de Dumnezeu unei umanități alterate prin păcat. Acest dar semnifică, potrivit tradiției creștine, șansa unui nou început și a unei vieți veșnice în împărăția prezenței iubitoare a lui Dumnezeu.

„Vremea morții este în fiecare clipă”

Este bine să reținem trei lucruri în legătură cu locul morții în viața noastră și atitudinea pe care trebuie să o avem față de ea. Mai întâi, moartea este mai aproape decât ne imaginăm noi. Apoi, ea este profund nenaturală, potrivnică planului dumnezeiesc, dar, în același timp, și un dar al lui Dumnezeu. Și, în sfârșit, este o despărțire care nu este despărțire. Moartea nu este doar un eveniment îndepărtat, plasat undeva la capătul vieții, ca o concluzie a vieții pământești, ci o realitate foarte prezentă și permanentă în jurul nostru și în noi. Mor în fiecare zi! spune Sfântul Apostol Pavel (I Cor. 15, 31); „Vremea morții e în fiecare clipă”, întărește T. S. Eliot. Tot ceea ce trăiește este o formă de moarte: tot timpul murim. Dar, în această experiență cotidiană a morții, fiecare moarte este urmată de o nouă naștere: orice moarte este, în același timp, o formă de viață. Viața și moartea nu sunt contrarii, nu se exclud reciproc, ci se întrepătrund. Orice existență umană este o îmbinare de moarte și de înviere, „ca fiind pe pragul morții, deși iată că trăim” (II Cor. 6, 9). Pelerinajul nostru pe pământ este un Paște permanent, o continuă traversare a morții spre o nouă viață. Între nașterea dintâi și ultima moarte, firul întregii noastre existențe este alcătuit dintr-o serie de „mici” morți și nașteri. De fiecare dată când adormim, la căderea nopții, pregustăm din moarte și de fiecare dată când ne trezim, în dimineața următoare, suntem de parcă am fi înviați din morți. O binecuvântare evreiască spune: „Binecuvântat fii Doamne, Dumnezeul nostru, Împăratul lumii pe care o rezidești în fiecare dimineață”. Același lucru se întâmplă și cu noi: în fiecare dimineață, la trezire, suntem ca zidiți din nou. Poate și moartea ultimă va fi o „re-zidire”, o adormire urmată de o trezire. Adormim fără teamă în fiecare noapte pentru că știm că ne vom trezi iarăși a doua zi dimineață. De ce n-am avea aceeași încredere în ultima adormire? De ce n-am putea crede că ne trezim, făpturi noi, în veșnicie?

Puțin diferit, acest model viață-moarte apare și în procesul creșterii noastre. În fiecare etapă trebuie să moară ceva în noi ca să putem trece la etapa următoare. Trecerea de la vârsta sugarului la prima copilărie, de la copilărie la adolescență, de la adolescență la vârsta adultă implică, de fiecare dată, o moarte lăuntrică ce dă naștere la ceva nou. Sunt treceri care, mai ales de la copilărie la adolescență, pot fi izvorul unei crize, uneori chiar foarte dureroase. Dar dacă, într-un fel sau altul, refuzăm această nevoie de a muri, nu ne putem dezvolta, nu putem

deveni persoane adevărate. Cum scrie George Mac Donald în romanul său Lilith: „Veți muri atât cât ați refuzat să trăiți.” Numai moartea vechiului face posibilă apariția noului în noi; fără moarte n-ar exista o viață nouă.

Un dar pentru un nou început

Dacă a deveni adult este o formă de moarte, tot feluri de a muri sunt și plecările dintr-un loc sau despărțirile de o persoană iubită. Sunt despărțiri, separări necesare neîntreruptei noastre creșteri spre maturitate. Niciodată n-am putea realiza tot ce avem în noi, adevăratul nostru potențial, dacă n-am avea, într-o bună zi curajul să părăsim peisajul familiar, să ne despărțim de actualii prieteni, să ne făurim legături noi. Cramponându-ne prea mult de ceea ce a fost, respingem chemarea de a descoperi noul. Sau, cum spune Cecil Day Lewis: „formarea individualității începe cu o plecare și, dându-i drumul celui care pleacă, dai dovadă de iubire”. Dacă moartea este ceva ce ne așteaptă pe toți, nu este pentru aceasta mai puțin profund anormală. E monstruoasă și tragică. În fața morții aproapelui sau a propriei noastre morți, oricât de realiști am fi, sentimentele de dezolare, oroare și chiar indignare sunt justificate: „Nu intrați tăcuți în această noapte, urlați, tunați și fulgerați împotriva agoniei lumii”, spune poetul Dylan Thomas. Iisus însuși a plâns la mormântul prietenului Său Lazăr (In 26, 38), iar în grădina Ghetsimani a fost cuprins de frică în fața imanenței propriei Sale morți (Mat 26, 38). Sfântul Apostol Pavel consideră moartea „vrăjmașul cel din urmă, care va fi nimicit” (I Cor. 15, 26) și o leagă strâns de păcat: „boldul morții este păcatul” (I Cor. 15, 56). Murim pentru că trăim cu toții într-o lume căzută, pervertită, dezbinată, nebună, zdrobită. Dar, deși tragică, moartea este și o binecuvântare. Cu toate că n-a făcut parte din planul dumnezeiesc, nu este mai puțin un dar al lui Dumnezeu, fiind o expresie a milostivirii și compătimirii Sale. Pentru noi oamenii, viața veșnică în această lume căzută, captivi pentru totdeauna cercului vicios al urâtului și păcatului, ar fi fost un destin teribil și insuportabil. Din această cauză, Dumnezeu ne-a oferit o scăpare desfăcând unirea dintre suflet și trup pentru a le recrea, a le reuni la învierea cea de obște și a le readuce astfel la plenitudinea vieții.

„O despărțire care nu este despărțire”

Și, în sfârșit, moartea este o despărțire care nu este despărțire. Tradiția ortodoxă acordă cea mai mare importanță acestui punct. Și viii și morții formează o singură familie. Prăpastia morții nu este de netrecut pentru că ne putem întâlni cu toții în jurul jertfelnicului lui Dumnezeu. Scriitoarea rusă Iulia de Beausobre (1893-1977) spunea: „Biserica (...) este locul de întâlnire a celor morți cu cei vii și cu cei ce încă nu s-au născut, care, iubindu-se unii pe alții, se unesc în jurul Sfintei Mese din altar ca să-și mărturisească iubirea de Dumnezeu”. Sau, cum spune un alt autor rus, preotul misionar Macarie Glukharev (1792-1847), într-o scrisoare către un credincios îndoliat: „Noi suntem vii în Iisus Hristos, ne mișcăm în El și existăm în El. Și viii și morții suntem cu toții în El. Sau și mai bine spus, în El trăim cu toții, nu mai există moarte. Dumnezeu nostru nu este un Dumnezeu al morților, ci Dumnezeu al celor vii. Există un singur Dumnezeu și sunteți uniți în Cel Unul. Numai că, o vreme, nu vă veți mai putea vedea, pentru că întâlnirea viitoare să vă aducă și mai multă bucurie. Atunci nimeni nu vă va mai lua bucuria. Dar chiar și acum trăiți împreună. Atâta doar că ea a trecut în altă cameră și a închis ușa în urma ei... Iubirea duhovnicească nu este împiedicată de separarea vizibilă.”

Despre taina morții. Moartea dreptului și moartea păcătosului

Biserica Ortodoxă învață că moartea este "despărțirea sufletului de trup"; odată această despărțire săvârșită, trupul este dat pământului și putrezește. Așadar, ultima menire a omului pe pământ este moartea, despre care Sfânta Scriptură mărturisește astfel: "Și se va întoarce țărâna în pământ, de unde s-a luat, și duhul se va întoarce la Dumnezeu, la Cel ce l-a dat pe el" (Eccl.12,7). Moartea îl răpește pe om când a ajuns la termenul predestinat de judecata lui Dumnezeu pentru îndeplinirea rostului ce-i este impus. Acest termen acordat omului conține - prin prevederea dumnezeiască - tot ce este folositor omului; deci moartea este de folos omului. Sfântul Antonie cel Mare, vrând să pătrundă adâncurile scopurilor providenței, adresa într-o zi lui Dumnezeu următoarea rugăciune: "Doamne, pentru ce unii mor de tineri, pe când alții ajung la cea mai adâncă bătrânețe?". Și Dumnezeu i-a răspuns: "Antonie, vezi numai de tine! Aceasta este judecata lui Dumnezeu, ce nu ți se cade ție a cunoaște." Dumnezeu a hărăzit sufletul să treacă prin trei stări diferite, care constituie viața sa veșnică: viața în pânțele mamei, viața pe pământ și viața de dincolo de mormânt.

Sufletul, la ieșirea sa din trup, trece în împărăția ființelor asemenea lui, adică în împărăția spirituală a îngerilor. După faptele sale bune sau rele, sufletul se unește cu îngerii cei buni în rai sau cu îngerii căzuți în iad. Acest adevăr ni se descoperă nouă de către Iisus Hristos, în parabola bogatului nemilos și a săracului Lazar, ne învață că sufletele, după ce s-au despărțit de trup, intră în aceeași zi în rai sau în iad. "Adevărat zic ție că astăzi vei fi cu Mine în rai." (Luc. 23, 43), a zis Mântuitorul Iisus Hristos tâlharului celui bun. În acest fel fiecare suflet despărțit de trupul lui ori va fi în rai ori în iad. Când? Astăzi, a zis Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Ce înțelegem prin cuvântul astăzi și cum împăcăm această expresie cu învățătura Bisericii despre Vămile Văzduhului și despre a treia, a noua și a patruzecia zi după moarte? Pe pământ sunt zile, nopți, și ani; dincolo de mormânt nu este decât veșnicie, luminoasă sau întunecată. Deci, cuvântul astăzi desemnează timpul de după moarte, adică veșnicia. A treia, a noua și a patruzecia zi nu sunt decât pe pământ, fiindcă dincolo de mormânt împărăția timpului nu există; acolo nu sunt alte zile decât cea de astăzi, un continuu și veșnic prezent. Misterul morții este poarta prin care sufletul, despărțindu-se de trup, intră în veșnicie.

Noi cunoaștem și vedem ce devine trupul; cât despre suflet, noi nu-l putem vedea, dar știm cu desăvârșire ce i se întâmplă prin mărturisirea Sfintei Biserici – stâlpul, temelie și confirmarea adevărului - care nu a căzut niciodată din învățătura sa cea adevărată și dreaptă și nici nu poate cădea, pentru că este învățată de Duhul Sfânt. În acest fel descriu Sfinții Părinți ce se întâmplă în momentul în care sufletul se desparte de trup: "Îngerii - buni și răi - se vor înfățișa înaintea sufletului. Vederea acestora din urmă va pricinui sufletului o nesfârșită tulburare, dar va găsi o mângâiere la vederea și protecția îngerilor celor buni. Faptele bune ale omului și conștiința curată sunt în acel moment de un mare ajutor și reprezintă o mare bucurie pentru el. Ascultarea, umilința, faptele bune și răbdarea sunt de mare ajutor sufletului, care urcă spre Domnul nostru Iisus Hristos, într-o mare bucurie fiind însoțit de îngerii cei buni; în acest timp sufletul plin de vicii, pasiuni, păcate și patimi, este condus de diavoli în iad, unde va suferi veșnic." (Sfântul Teodor Studitul). Sfântul Grigorie, ucenicul Sfântului Vasile, o întreabă într-o vedenie pe Sfânta Teodora asupra împrejurărilor ce au însoțit moartea sa și a ucenicilor săi. "Cum pot să-ți spun, zise ea, despre suferința fizică și simțământul de apăsare a celor ce mor? Starea sufletului în timpul despărțirii sale de trup este asemenea senzației celui ce ar cădea gol în mijlocul flăcărilor și s-ar fi făcut cenușă. Când a venit ceasul morții mele, duhurile cele rele m-au înconjurat din toate părțile. Unele mugeau ca niște fiare sălbatice, altele lătrau ca niște câini, iar altele urlau ca lupii. Ele erau furioase, mă amenințau, se pregăteau a se arunca asupra mea și scrâșneau din dinți, privindu-mă. Eram nimicită de groază când, deodată, am văzut doi îngeri stând la dreapta patului meu și vederea lor îmi dădea curaj și îndrăzneală. Abia atunci demonii s-au îndepărtat puțin de patul meu. Unul din îngeri a întrebat cu mânie pe demoni: "Pentru ce ajungeți voi întotdeauna înaintea noastră lângă patul

muribunzilor, pentru a înapăimânta și tulbura pe tot sufletul ce se pregătește a se despărți de trupul său? Voi n-aveți ce vă bucura aici: mila lui Dumnezeu a pătruns acest suflet și voi n-aveți nici o parte din el." Atunci diavolii s-au tulburat și au început a descoperi și arăta faptele mele cele rele, săvârșite în tinerețea mea, și strigau: "Ale cui sunt deci aceste păcate, n-a făcut ea cutare lucru și cutare lucru?". În sfârșit, a venit moartea, grozavă la vedere. Se aseamănă omului, înșă nu are carne și nu este formată și alcătuită decât din oase omenești. Ea a adus cu sine mai multe instrumente de tortură: săbii, săgeți, lănci, seceri, furci, securi și altele. Umilitul meu suflet tremura de frică. Sfinții Îngeri au zis către moarte: "Fă-ți treaba ta și scapă ușor acest suflet de legăturile trupești, fiindcă el nu are mare povară de păcate.". Moartea se apropie de mine, a luat o mică secure și-mi tăie mai întâi picioarele, apoi brațele; apoi, cu ajutorul altor instrumente, ea slăbi toate mădularele mele și le despărți din încheieturi. Am pierdut astfel brațele și picioarele mele, tot trupul meu era mort și nu puteam să mă mișc. Pe urmă mi-a tăiat capul și n-am putut să-l mai mișc, ca și cum ar fi încetat să fie al meu. După aceasta, ea a pregătit o băutură într-un vas pe care l-a apropiat de buzele mele și m-a făcut să o beau cu de-a sila. Această băutură era atât de amară încât sufletul meu nu a putut să o suporte, s-a înfiorat într-atât și s-a aruncat afară din trup. Atunci îngerii l-au primit în brațele lor. Când m-am întors, am văzut trupul meu că zăcea neînsuflețit, fără mișcare și fără viață, și l-am privit ca unul care ar privi un veșmânt de care s-a dezbrăcat; și m-am mirat. Îngerii mă țineau și demonii s-au apropiat de noi, arătând păcatele mele. Îngerii au început a căuta faptele mele cele bune și, din mila lui Dumnezeu, le-au găsit. Îngerii adunau faptele mele cele bune, făcute în viața mea, cu ajutorul lui Dumnezeu, și se pregăteau a le pune în cumpănă în fața faptelor mele cele rele, când deodată s-a arătat Sfântul nostru Părinte Vasile, care a zis către Sfinții Îngeri: "Acest suflet a făcut mult bine bătrâneților mele, m-am rugat lui Dumnezeu pentru el și Dumnezeu m-a ascultat și mi l-a dat.". Zicând aceste cuvinte, a scos de la sân o pungă plină cu aur și a dat-o îngerilor, spunând: "Când veți trece prin vămile văzduhului și duhurile rele vor începe a chinui sufletul său, răscumpărați-l cu aceasta. Eu sunt bogat din mila lui Dumnezeu, am adunat mari visterii prin munca și sudoarea mea și acum dau această pungă pentru acest suflet, care m-a slujit.". După ce a isprăvit de vorbit, s-a dus. Duhurile cele rele au rămas înmărmurite; au început a scoate gemete tânguitoare și s-au îndepărtat. Apoi iarăși s-a arătat Sfântul Vasile, purtând niște vase pline cu miruri curate și prețioase. A deschis vasele, unul după altul, și a vărsat acele miruri asupra mea; pe loc m-am simțit inundată de miresme duhovnicești și m-am simțit schimbată și luminată. Sfântul a zise către îngerii: "Când veți fi împlinit pentru acest suflet tot ceea ce este trebuincios, îl veți duce în locuința pe care a pregătit-o Domnul pentru mine.". Apoi sfântul s-a făcut nevăzut. Îngerii m-au luat și ne-am îndreptat spre Răsărit.". Oamenilor luminați de Dumnezeu li se încredințează că, la cea de pe urmă suflare, faptele lor sunt puse în balanță, în cumpănă și: Dacă partea dreaptă este mai ridicată decât cea stângă, sufletul este primit în rai, în mijlocul îngerilor; dacă cele două părți ale cumpenei sunt deopotrivă, atunci desigur că numai mila lui Dumnezeu capătă biruință; când cumpăna se apleacă spre partea stângă, dar nu cu mult, mila dumnezeiască înlocuiește lipsa (astfel sunt cele trei judecăți ale Domnului: judecata dreaptă, judecata omenească, și judecata milostivă); când faptele cele rele apleacă cumpăna prea mult în partea stângă, atunci judecata cea mai dreaptă rostește hotărârea în funcție de păcate. Acestea sunt condițiile, criteriile și împrejurările ce însoțesc moartea omului.

Mântuitorul nostru Iisus Hristos, vorbind de moartea dreptului și de cea a păcătosului, a formulat câteva linii generale pentru aceeași idee, spunând că moartea păcătosului este cumplită, pe când cea a dreptului este frumoasă. "Nebune, întru această noapte ți se va cere sufletul tău." (Luc.12, 20), a zis El despre cel dintâi, în timp ce al doilea va fi dus de îngerii în sânul lui Avraam. (Luc.16, 22). Așadar, de noi înșine și cu ajutorul nemijlocit al lui Dumnezeu depinde și atârână felul morții noastre, noi putând să o facem frumoasă sau cumplită, după cum vom fi îndeplinit poruncile lui Iisus Hristos: "Fiți gata în tot ceasul de

moarte, pocăiți-vă și credeți în Evanghelie.". Ca urmare, o continuă (po)căință și o credință vie în Domnul nostru Iisus Hristos ne va înlesni o moarte dulce și pașnică. Nu doar cei săraci ca Lazăr se fac vrednici de un sfârșit fericit, ci și cei bogați, dar smeriți cu duhul. Nu numai cei bogați, ca acel îmbelșugat din Evanghelie, merg în iad și mor cumplit, însă și cei săraci, dacă nu-și poartă crucea lor cu răbdare și mărire de suflet. Sufletul dreptului, după ce s-a despărțit de trup, este primit de îngeri, care-l păzesc și-l poartă spre tărâmurile pline de lumină și fericire. Și este firesc să fie așa, căci sufletele dreptilor se află împreună cu îngerii chiar de pe pământ. Iată ce scrie Sfântul Efrem Sirul despre moartea dreptului: "Drepții și asceții se bucură în clipa morții, având înaintea ochilor faptele nevoiței lor, privegherile, posturile, rugăciunile, lacrimile; sufletele lor simt o mare bucurie când sunt chemate să iasă din trup și să reintre în repausul lor veșnic.". "Moartea păcătosului este cumplită ." (Ps. 33, 21) - este însăși mărturisirea Cuvântului lui Dumnezeu. Și pentru ce? Cugetați bine la ce vrea să zică păcătosul. Păcătosul este acela ce încalcă Legea lui Dumnezeu și disprețuiește poruncile Sale. După cum virtutea, reflectându-se în conștiință, produce în aceasta o bucurie cerească, tot așa și păcatul face să se nască în suflet frica răspunderii. Moartea sufletului păcătos este tragică, fiindcă, în chiar momentul ieșirii sale din trup, este luat de îngerii răului, pe care i-a servit, când era pe pământ și cu care, împreună cu ceilalți păcătoși, el va trebui, din acel moment, să se unească în veșnicie. Iată ce spune Sfântul Macarie Alexandrinul despre moartea păcătosului: "Când sufletul păcătosului părăsește trupul, se produce un mare mister. O haită de demoni și de puteri întunecate înconjoară sufletul ducându-l în teritoriul lor. Și nu trebuie să ne mirăm de aceasta. Dacă omul, fiind încă pe pământ, le-a dat ascultare și s-a făcut sclavul lor, el cade atunci când părăsește această lume.

Despre pomenirea răposaților sau repausaților noștri și cum se fac pomenirile pentru cei morți?

În altă ordine de idei, vom spune că pomenirile sau praznicele morților, sunt jertfe ce se fac în numele celor morți. Ele se mai numesc și parastase. Numele de parastas vine din limba greacă și înseamnă a mijloci, a sta în locul cuiva, de la faptul că noi, cei vii, mijlocim la Dumnezeu pentru cel mort. Aceasta o facem în speranța că Dumnezeu, pentru jertfa noastră plină de iubire și pentru rugăciunea făcută de cel care primește darul, va ierta păcatele pe care cel mort le-a făcut în decursul vieții sale. Iar când cineva primește ceva dat și slujit la Biserică sau acasă, el spune, pentru cel mort: Dumnezeu să-l ierte, sau bogdaproste. (bogdaproste înseamnă slăvit să fie Domnul)

Care sunt termenii sau perioadele ori soroacele de pomenire a morților?

Biserica a rânduit ca noi, cei vii, să-i pomenim pe cei morți în anumite zile, socotite din clipa morții, zile a căror însemnătate este următoarea:

- la trei zile (ziua îngropării), jertfa este adusă în numele lui Dumnezeu Unul în Ființă dar Întrei în Persoane: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh.

- La nouă zile, la fel în numele Sfintei Treimi, adică de trei ori câte trei, ca cel mort să fie ajutat de cele nouă cete de îngeri și în amintirea ceasului 9 când Domnul a murit pe cruce.

- La patruzeci de zile sau șase săptămâni (la soroc, soroc înseamnă patruzeci), în amintirea Înălțării la Cer a Domnului nostru Iisus Hristos.

- La trei luni, șase luni și un an, apoi din an în an până la șapte ani. Celor morți le folosește foarte mult pomenirea la patruzeci de sfinte liturghii, nu doar la 40 de zile, sau la simple parastase.

Ce sunt sărindarele?

Săririndar înseamnă pomenirea unui adormit în Domnul la patruzeci de sfinte liturghii. Sunt de două feluri: de obște, când se pomenesc 40 de liturghii una după alta (ca la Mănăstiri); particulare, când se pomenesc 40 de liturghii sporadic, cum se fac la bisericile din parohii. Păresimi este numele care de obicei este dat perioadei de 40 de zile cât cuprinde Postul Paștelui. Pentru că în fiecare sâmbătă se fac pomeniri pentru cei adormiți în Domnul, păresimi este numele dat pomenirilor morților făcute în această perioadă. Pentru cei ce vor să țină păresimile, pomenirile se fac în fiecare sâmbătă

Ce este necesar și ce anume trebuie la o slujbă de pomenire a morților?

La o pomenire avem nevoie de colivă care închipuie pe cel adormit, lumânarea care închipuie credința celui mort (de aceea se aprind lumânări în clipa morții unui credincios), vin roșu, care închipuie viața, colacul mare, rotund, simbolizează credința noastră în viața de veci, deoarece cercul nu are început nici sfârșit, iar prescura în trei colțuri arată credința noastră în Sfânta Treime, prescura în patru colțuri închipuie credința noastră în Biserica cea Una dar care este Universală, extinsă în cele patru puncte cardinale.

Ce anume ajută cel mai mult la pomenirea morților?

Foarte folositor este ca cel adormit să fie pomenit la Proscomidie în Sfânta Liturghie. Pentru aceasta trebuie aduse la Biserică prescura, o sticlucă de vin, ulei, pomelnicul și lumânarea aprinsă. Pomelnicul poate fi dat dinainte pentru patruzeci de zile. Slobozirea păresimilor se numește ultima pomenire a Păresimilor, care are lor în sâmbăta din săptămâna luminată.

Unde anume se face pomenirea morților?

Pomenirea se face: 1. în Biserică, 2. la mormânt (la cap) și 3. acasă (la mâncare și daruri). Este absolut necesară pomenirea la parastas și sfânta liturghie, deoarece aceste slujbe ajută real sufletului celui adormit. La cap, la crucea mormântului se face o pomenire scurtă urmată de „Veșnica pomenire” și stropirea mormântului cu vin. Acasă se face un parastas și se citesc darurile de mâncare și de haine.

În altă ordine de idei, Biserica Ortodoxă a rânduit ca în toate cele șase sâmbete din Postul Mare să fie pomeniți de familii toți cei care au trecut la cele veșnice. Se fac parastase, care sunt însoțite de colivă îndulcită cu miere, coliva reprezentând nădejdea în învierea celui răposat, iar mierea, credința noastră în viața tihnită și plăcută a mortului. De asemenea, se dau de pomană colaci, vin și lumânări, care închipuiesc Trupul, Sângele și Lumina lui Iisus Hristos.

Sfântul Mucenic Teodor Tiron, nimicitorul idolilor

În toată perioada Postului Mare, sâmbăta se fac pomeniri pentru cei morți. Acestea au început o dată cu sâmbăta lui Teodor, care se mai numește și sâmbăta colivelor. Pentru a înțelege însă de ce Sfântul Teodor este pomenit în prima sâmbătă din Postul Mare, trebuie să precizăm faptul că împăratul Iulian Apostatul a poruncit, la un moment dat, ca toate produsele care se vindeau în piața cetății imperiale să fie stropite cu sângele animalelor sacrificate idolilor, pentru a întina astfel prima săptămână din Postul Mare al creștinilor. Mucenicul Teodor i s-a arătat în vis arhiepiscopului Eudoxie, descoperindu-i acestuia planul lui Iulian și sfătuindu-l să fiarbă grăunțe de grâu și să le împartă tuturor locuitorilor Constantinopolului pentru ca aceștia să nu meargă să cumpere de la piață. Fiind astfel izbăviți de întinăciunea

idolatriei, grație acestui mucenic nimicitor al idolilor, arhiepiscopul a poruncit credincioșilor să serbeze în fiecare an, la încheierea primei săptămâni a Postului Mare, un praznic care să comemoreze acest eveniment.

Rugăciuni pentru iertarea păcatelor

Slujba prin care sunt pomeniți toți cei care au trecut la cele veșnice este cunoscută sub denumirea de „parastas”. Parastasele sunt acele slujbe speciale în cadrul cărora trupul mortului, nefiind de față, este simbolizat prin colivă. Verbul grecesc „paristemi” înseamnă a se alinia alături de cineva, a sta în rând cu cineva, a fi camaradul, apropiatul cuiva. Parastusul este slujba prin care ne alăturăm prin rugăciune celui mort și ne înfățișăm lui Dumnezeu cu tot cu rugăciuni, prin intermediul cărora El să ierte păcatele celui adormit. Acestea se pot face ori de câte ori dorim să ne rugăm pentru morții noștri, împreună cu Biserica și cu preoții parohiei de care aparținem.

Coliva închipuiește nădejdea noastră în învierea celui răposat

Toți cei care au plecat din această lume nu-și mai pot schimba starea de dincolo. O singură scăpare mai este. Aceasta ne este arătată în „Mărturisirea Credenței Ortodoxe”, în care se spune: „Credența ne învață că un mare număr de păcătoși care s-au căit în clipa de pe urmă sunt scăpați din Iad, prin rugăciunile și milosteniile celor vii”. Prin rugăciunile celor vii înțelegem: rugăciunile preotului la Sfânta Liturghie, rugăciunile noastre pentru răposați, parastasele pentru pomenirea celor decedați și pomelnicele morților pe care le dăm preotului la Sfânta Liturghie. Acestea trebuie să fie însoțite de o prescură, din care se scoate Trupul Domnului la Sfânta Jertfă, de o lumânare, ca să aibă mortul parte de lumină și de vin, din care se pregătește Sângele Domnului. În plus, parastasele se însoțesc de colivă îndulcită cu miere sau zahăr, căci coliva închipuiește nădejdea noastră în învierea celui răposat, iar mierea sau zahărul, credința noastră în viața tihnită și plăcută a mortului. De asemenea, se dau de pomană colaci, vin și lumânări, care închipuiesc Trupul, Sângele și Lumina lui Iisus Hristos. Alături de acestea mai avem nevoie de tămâie și de untdelemn - toate fiind jertfe plăcute Domnului. Prin milosteniile care se fac în cadrul parastaselor înțelegem: mâncarea care se dă pentru sufletul mortului, vasele, hainele și orice alte lucruri date de pomană, toate sunt doar pentru sufletul celui răposat.

Câteva referințe despre slujba propriu zisă a înmormântării

Așa după cum am mai spus și în primele pagini ale acestui material, Biserica Ortodoxă ne învață că moartea este despărțirea sufletului de trup. Sfânta Scriptură (Biblia) arată că atunci când "omul merge la locașul său de veci", trupul trebuie "să se întoarcă la pământ cum a fost, iar sufletul să se întoarcă la Dumnezeu Care l-a dat" (Eccleziastul 12, 5-7). Bogat ori sărac, rege sau rob, înțelept ori analfabet, toți părăsim această viață într-o zi și ne prezentăm înaintea lui Dumnezeu Care ne va judeca, rânduindu-ne răsplata cuvenită. Dar, legătura celor morți cu cei vii nu încetează, ci ea se menține prin rugăciune neîncetată, pe care Biserica o face pentru sufletele răposaților, păstrând comuniunea de iubire și nădăjduind în învierea tuturor la sfârșitul veacurilor. Când un creștin a murit, rudele acestuia de multe ori trec prin momente de derută, întrucât apar păreri și tradiții diferite în legătură cu datinile ce înconjoară ceremonia înmormântării. Pentru a evita atât confuziile, cât și superstițiile, obiceiurile și datinile fără sens ori care nu au legătura cu credința noastră, creștină ortodoxă, am însemnat cele ce urmează, folosind lucrările menționate în bibliografia de la sfârșit, încercând astfel să sprijinim familia decedatului, a defunctului. Nu ne vom ocupa aici de problemele socio-

administrative care angajează alte instituții (Oficiul stării civile, medicul specialist în eliberarea documentului de constatare a decesului, administrația cimitirului etc.), ci numai de aspectele concrete, în care Biserica și slujitorii ei sunt implicați.

Recomandări, îndrumări și povățuiri practice cu privire la desfășurarea ceremonialului înmormântării

Moartea unuia dintre creștini, este, bineînțeles, prilej de îndurerare și de întristare. Atunci când se întâmplă decesul, familia trebuie să anunțe preotul parohiei din care decedatul face parte, solicitând slujitorului bisericesc toate informațiile necesare. *Preotul este cea mai autorizată persoană la care membrii familiei trebuie să apeleze în aceste momente.* Astfel și preotul își ia măsurile potrivite, specifice, adecvate și convenite pentru a împlini cum se cuvine slujbele de pomenire și de înmormântare. De la biserică se vor solicita steagul negru de doliu, un sfeșnic, lumânări, tămâie, cărbune pentru ars tămâia, toiagul (o lumânare mare de ceară curată în formă de colac), o cruce (de obicei din ceară), o icoană. De asemenea, se fixează cu preotul ziua, data și ora înmormântării, precum și orele potrivite pentru slujbele de priveghere, de seara, premergătoare înmormântării (cina sau stâlpii). Clopotarul bisericii, la sorocul cunoscut, va trage clopotul bisericii, "pentru a vesti și celorlalți membri ai parohiei că unul dintre ei a plecat pe calea veșniciei, îndemnându-i să se roage pentru acesta".

Trupul mortului este spălat (scăldat) cu apă curată, care amintește de apa Botezului, prin care cel răposat a devenit membru al Bisericii, este îmbrăcat apoi cu haine noi și curate (închipuind veșmântul cel nou al nescricăciunii, cu care vom învia la ziua Judecării) și este așezat în sicriu, cu privirea spre răsărit (deoarece de acolo va veni Iisus Hristos la învierea tuturor). Pe piept i se pune o icoană sfințită cu chipul Mântuitorului, al Maicii Domnului sau al sfântului pe care decedatul l-a avut ca ocrotitor spiritual (pentru a arăta că respectivul creștin își da duhul întru Iisus Hristos) și lângă mâinile care stau încrucișate pe piept (dreapta peste stânga), toiagul care se aprinde atunci când preotul slujește. Trupul este acoperit apoi cu o pânză albă, arătând că răposatul se află sub acoperământul lui Iisus Hristos. La capătul mortului se așează sfeșnicul în care rudele și cunoscuții care vin, până la înmormântare aprind lumânări, rostind rugăciunea scurtă: "Dumnezeu să-l (sau s-o) ierte!" Atât lumânările care se aprind în sfeșnic ori se țin în mâini de către cei prezenți, în timpul slujbei, ca și toiagul care arde pe pieptul mortului simbolizează candelile aprinse ori lumina faptelor bune, cu care creștinul va întâmpina pe Iisus Hristos la Judecata de Apoi. Lumânarea este și călăuză sufletului pe calea spre veșnicie, risipind întunericul morții și apropiindu-se de Iisus Hristos, Care a spus: "*Eu sunt Lumina lumii: cel ce Îmi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții*" (Evanghelia după Ioan 8, 12). Deasupra ușii de la intrarea în casă se așează o pânză de doliu (de culoare neagră) care rămâne acolo până la pomenirea de 40 de zile.

De reținut:

Nu este potrivit și nici îngăduit ca pe icoană ori pe trupul mortului să se așeze bani de către rude și cunoscuți. Cei care doresc să sprijine bănește familia îndoliată pot să o facă punând banii pe o tavă care se poate așeza lângă sicriu ori în altă parte a casei.

- *În tradiția populară s-a încetățenit obiceiul ca, de la moarte până în ziua înmormântării, să se acopere oglinzile din casă cu o pânză albă, să se răstoarne oalele cu fundul în sus și altele. Aceste practici - care sunt, evident, superstiții străvechi - ar avea darul de a împiedica întoarcerea defunctului sau poposirea lui mai îndelungată în casa unde a trăit și, eventual, a murit.*
- *Rudele apropiate ale decedatului poartă pe reverul hainelor o panglică mică de culoare neagră, numită doliu. De regulă, acest doliu se poartă 40 de zile ori un an. În semn de întristare, bărbații nu se bărbieresc până la pomenirea de 40 de zile, iar femeile, în semn de*

jale, până la înmormântare își lasă părul capului despletit. Hainele de ceremonie ale celorlalți trebuie să evite culorile vii, țipătoare, nepotrivite cu sobrietatea momentului.

- De la moarte până la înmormântare salutăm pe membrii familiei (când mergem la casa celui decedat ori când plecăm de acolo, precum și la biserică, cu ocazia slujbei înmormântării) cu cuvintele "Dumnezeu să-l ierte!" sau, dacă este femeie, "Dumnezeu s-o ierte!"
- Același este salutul cu care ne adresăm și cunoscuților sau străinilor pe care-l găsim adunați lângă trupul răposatului.
- Aceste cuvinte de salut înlocuiesc pe cele de bună dimineața, bună ziua, bună seara, la revedere, noapte bună! etc., care nu se folosesc în astfel de momente.
- Dacă defunctul, decedatul este prunc (până la vârsta de 7 ani), cuvintele de adresare, în acest caz, sunt: Dumnezeu să-l odihnească! (ori s-o odihnească!).

Despre priveghere și stâlpi (cina)

În zilele de până la înmormântare, preotul este chemat de familie, de regulă, după-amiază, pentru a săvârși slujba "stâlpilor" sau cina. Această slujbă este o rugăciune scurtă (numită, în termen bisericesc, panihidă) pentru sufletul celui răposat, la care se adaugă citirea unor cărți din cele patru Evanghelii. Pentru aceasta, se pregătesc din vreme cădelnița sau cățuia în care se aprinde cărbune și se pune tămâie, precum și o colivă (de obicei, din fructe, cozonac, biscuiți etc.), un pahar de vin și mâncare, pe care preotul le va binecuvânta la vremea potrivită. Coliva făcută din grâu fiert, îndulcit cu miere sau zahăr, închipuie însuși trupul mortului, deoarece hrana principală a omului este grâul. Ea este totodată o expresie materială a credinței noastre în nemurire, înviere și viață veșnică, fiind făcută din boabe de grâu, pe care Domnul nostru Iisus Hristos Însuși le-a înfățișat cu simboluri ale învierii trupurilor: după cum bobul de grâu, ca să încolțească și să aducă roadă, trebuie să fie îngropat mai întâi în pământ și să putrezească, tot în acest fel și trupul omenesc mai întâi se îngroapă și putrezește, pentru ca să învieze apoi întru nestrăcăciune (I Cor. 15, 36). Dulciurile și ingredientele care intră în compoziția coliviei reprezintă virtuțile sfinților sau ale răposaților pomeniți, ori dulceața vieții celei veșnice, pe care nădăjduim ca o va dobândi mortul. În timpul cât preotul săvârșește slujba, arde și toiagul așezat pe o farfurioară ori tăviță pe pieptul mortului, la baza icoanei.

De reținut:

Unii credincioși pregătesc tămâia cu care se va tămâia decedatul ori defunctul în obiecte improvizate (linguri, câni, farfurii, cutii de conserve etc.), ceea ce nu numai că este inestetic și nepractic, dar constituie și o lipsă de respect pentru cel decedat. Pentru a se evita astfel de situații, este indicat să se cumpere de la biserică ori de la magazinele specializate o cățuie (obiect destinat pregătirii tămâiei și tămâierii) ori să se confecționeze un astfel de obiect, cu deosebită grijă, de un meseriaș priceput.

- Nu este potrivit apoi ca, pentru a arde tămâia, să se folosească drept "foc" sau "jar" spirt, hârtie, capete de lumânare, lemne ori alte materiale inflamabile. Acestea, prin ardere, scot fum și miros neplăcut, anihilând mirosul aromat al tămâiei și afectând respirația celor prezenți. Cel mai potrivit este să se procure cărbune special pentru cădelniță și cățuie.
- În timpul slujbei încetează orice altă activitate, iar cei prezenți păstrează liniștea și o atitudine evlavioasă, rugându-se împreună cu preotul pentru sufletul celui răposat. Nu se vorbește, nu se fac alte sau diferite gesturi, nu se râde. De asemenea, fiind moment de rugăciune, membrii familiei trebuie să-și impună o reținere de a plânge zgomotos ori cu vorbe, pentru a nu deranja și perturba rânduiala slujbei. Cei care țin lumânări aprinse în mâini să fie atenți să nu aprindă hainele celor din jur și să aibă grijă să nu curgă ceară pe jos, fie că sunt în casă, la capela mortuară sau în biserică.

- *Dacă în ziua respectivă este zi de post, mâncarea trebuie să fie de post, asemenea și alimentele folosite la prepararea colivei. Pentru a nu greși, este bine să ne uităm în calendarul bisericesc, deoarece sunt și perioade de dezlegare la anumite mâncăruri de dulce, ori să întrebăm preotul slujitor.*
- *După plecarea preotului este bine, dacă se face priveghere de toată noaptea, să se citească, de către credincioșii mai evlavioși, din Sfintele Evanghelii și din Psaltirea lui David.*
- *Nu se fumează, nu se fac glume, nu se râde, nu se spun povești, nu se joacă cărți, sah ori alte jocuri ci se păstrează o atitudine serioasă, sobră și solemnă.*
- *Unii credincioși, în situația când defunctul nu s-a spovedit și nu s-a împărtășit ori nu i s-a aprins lumânarea atunci când și-a dat sufletul, solicită preotului ca la ectenie (rugăciunea de pomenire) să adauge "mort nespovedit, neîmpărtășit și fără lumânare". Într-adevăr, Biserica ne învață că "trecerea cuiva din viață fără pocăință, mărturisire ori spovedanie și fără **grijianie** (adică fără ultima împărtășanie, înainte de a-și da sufletul) este considerată, socotita, pe drept cuvânt, nu doar ca o mare pagubă pentru sufletul celui răposat, ci și un mare păcat pentru cei ai lui, rămași în viață, dacă lucrul s-a petrecut din vina sau nepurtarea lor de grijă". Așadar, astfel de precizări și mențiuni în cadrul slujbei trebuie evitate, întrucât accentuează vinovăția decedatului sau a rudelor, pentru lipsa de grija față de suflet.*
- *Dincolo de aceste situații, în cazul când moartea s-a produs în mod brusc, năprasnic și accidental, iar decedatul când era în viață se spovedea și se împărtășea cu o anumită regularitate, edițiile mai noi ale catehismului ortodox permite, fără a fi obligatoriu, ca atunci când se face pomenire sau parastas pentru astfel de morți, numele lor să fie însoțit de precizarea sau observația: "mort neîmpărtășit și nespovedit", iar uneori și "fără lumânare".*

Despre rânduiala și ritualul înmormântării

În ziua, data și la ora, stabilite de comun acord cu preotul pentru înmormântare, rudele pregătesc tămâia și oferă preotului și cântărețului câte o lumânare aprinsă. După slujba ce se oficiază la casa decedatului (ori la capelă sau casă mortuară), se organizează procesiunea de înmormântare, care rămâne aceeași până la cimitir. Convoiul mortuar se aranjează astfel: în frunte merge un credincios cu crucea (care va fi așezată la căpătâiul mortului); urmează cei ce poartă coliva, colacii și vinul, pomul cu darurile ce se împart săracilor (simbol al vieții și al morții, închipuind raiul în care se dorește a ajunge sufletul mortului), cei cu jerbele și coroanele (dacă sunt), purtătorii de sfeșnice, cântărețul și preotul, carul mortuar (dricul) cu sicriul, rudele mortului și ceilalți participanți. Pe drum, până la biserică și apoi până la cimitir, se cântă "Sfinte Dumnezeule" funebru de către cor sau credincioși, sub conducerea cântărețului. Când convoiul ajunge la anumite răspântii de drumuri ori în locurile legate de viața și activitatea decedatului sau în dreptul unei biserici, preotul rostește în dreptul sicriului ectenia pentru morți.

De reținut:

Obiceiul de a sparge o cană sau un vas atunci când decedatul este scos din casă pentru săvârșirea, în continuare, a slujbei înmormântării este păgânesc și exprimă menținerea unei superstiții care denotă ignoranță.

- *Fanfara la înmormântare este un obicei străin de tradiția ortodoxă, care n-a admis cântarea instrumentală în cult. (A se vedea Hotărârea Sf. Sinod nr. 9117/1953 la sfârșitul acestui material). De multe ori, astfel de formații cântă piese muzicale populare, romanțate și pietiste, marșuri, care sunt în total dezacord cu sobrietatea evenimentului înmormântării. Asemenea practici demonstrează și dovedesc lipsa de seriozitate a celor ce le solicită și puținul respect ce-l poartă celor decedați. Îndeosebi, în perioadele celor patru mari posturi din an, trebuie evitată cu desăvârșire angajarea unei fanfare la înmormântare.*

- În timpul slujbei din biserică se va păstra aceeași atmosfera de reculegere, sobrietate și liniște, de meditație, reflecție și de rugăciune.
- Celor prezenți li se împart lumânări aprinse (uneori însoțite de o batistă, o pânză albă sau un prosop, precum și un covrig, un măr, un colăcel etc.), de sufletul celui răposat. Cei ce primesc aceste daruri sunt datori să spună "Dumnezeu să-l ierte" sau "Bogdaproste!" (cuvânt slav, încetățenit la noi, dar care în traducere înseamnă tot "Dumnezeu să-l ierte!") Aceste formule înlocuiesc pe cea obișnuită de "mulțumesc" ori franțuzismul "merci" care nu se folosesc în asemenea ocazii. Lumânările și darurile trebuie împărțite înainte de începerea slujbei, pentru a nu deranja și perturba desfășurarea rânduiei de înmormântare.
- Unii credincioși atenționează persoanele însărcinate cu împărțirea și oferirea lumânărilor, adesea chiar în timpul slujbei, să nu dea și rudelor apropiate ale celui decedat. Practica aceasta este nefondată și neîntemeiată. Oferirea și primirea lumânării aprinse reprezintă credința comună în "Lumina – Iisus Hristos" care călăuzește sufletul defunctului, decedatului pe calea veșniciei. Cu atât mai mult, rudele apropiate sunt chemate să se adauge celor ce mărturisesc această credință și să poarte în mâini simbolul "Luminii celei neapuse".
- La sfârșitul slujbei, membrii familiei și ceilalți credincioși, sărută icoana aflată pe pieptul mortului, iar cei mai apropiați ca rudenie, mâna ori fața mortului, aceasta reprezentând sărutarea cea mai de pe urmă. Gestul acesta, semnul iertării și al împăcării prin care ne luăm rămas bun de la cel ce pleacă dintre noi, se face în perfectă ordine și liniște, întrucât ne aflăm în interiorul bisericii și nu trebuie deranjată ori perturbată atmosfera slujbei de înmormântare.
- Practica de a lipi pe crucea din mana mortului o monedă este păgânească și trebuie abandonată sau părăsită. Cu acest ban se credea în mitologia anticilor că morții plătesc luntrașului Caron trecerea peste Stix (un fluviu al infernului). A atașa un ban de Sfânta Cruce reprezintă o impietate și perpetuarea unei superstiții pe care orice creștin ortodox autentic nu o poate susține.
- Când preotul citește rugăciunea de dezlegare, unii credincioși, nefiind atenți la sensul cuvintelor, se reped să dezlege panglica cu care sunt legate picioarele mortului. Gestul acesta trebuie evitat, ridicarea piedicii urmând să se petreacă nu în biserică, ci la cimitir, pe marginea gropii. Preotul, de fapt, se roagă astfel: "Dezleagă, Doamne, pe adormitul robul Tău (aici îi spune numele) de păcatul sufletesc și trupesc", iar a doua rugăciune: "Și-i iartă lui toate câte a păcătuit cu cuvântul, cu lucrul sau cu gândul, dezleagă-l și de legătura pusă în orice chip asupra lui, cu care el însuși din mânie sau din altă pricină s-a legat pe sine..."
- Așadar, este limpede că preotul nu se roagă pentru dezlegarea piedicii de la picioare, ci pentru dezlegarea păcatelor.
- Coliva, vinul, colacul și capetele se vor aduce în biserică unde rămân pe parcursul slujbei înmormântării. În colivă, colac și în capete se aprind lumânări, arzând pe tot parcursul slujbei.
- Coroanele, jerbele și pomul rămân la ușa bisericii.
- Bărbații vor intra în locașul sfintei biserici cu capul descoperit.
- La căpătâiul celui decedat se așează unul sau două sfeșnice, în care cei prezenți aprind lumânări.
- La organizarea convoiului funebru se obișnuiește ca, după sfânta cruce, cineva să poarte fotografia îndoliată a celui decedat sau icoana cu patronul numelui.
- Atunci când se fac opriri pentru a rosti preotul ectenia, unii credincioși desemnați din vreme așează sub carul mortuar ori înaintea acestuia bucăți de pânză albă numite poduri sau punți. Ele reprezintă "vămile văzduhului", peste care trebuie să treacă sufletul celui decedat, în ascensiunea lui spre scaunul ori tronul de judecată al lui Dumnezeu și au menirea de a uni cele văzute cu cele nevăzute. Tot acum se împart daruri și bani celor săraci, spre pomenirea celui răposat.

- *Dacă vreunul din membrii familiei sau un alt credincios (prieten, coleg de serviciu etc.) dorește să țină un cuvânt la catafalcul celui decedat, trebuie să ia legătura cu preotul slujitor care-i va indica momentul cel mai potrivit pentru aceasta.*
- *Pentru economia de timp a celor prezenți (unele rude sunt venite de la mari depărtări) și pentru faptul că un cortegiu funerar nu trebuie să fie un prilej de fală ori de paradă, este indicat să se evite plimbările lungi cu acest prilej, alegându-se drumul cel mai scurt spre cimitir.*
- *Există și o altă înțelegere greșită sau eronată în legătură cu traseul de parcurs de la casa defunctului până la biserică și de acolo la cimitir.*
- *Toți știu că cel decedat se duce "pe drumul fără de întoarcere". Această expresie înseamnă, în fapt, că mortul nu se mai întoarce, evident, acasă (există chiar o zicală populară - "mortul de la groapă nu se mai întoarce"). Mulți însă consideră că expresia "drumul fără întoarcere" ar însemna că nu trebuie sub nici un chip să te întorci cu mortul pe același drum. De aici, o serie întreagă de complicații, încercându-se itinerare greoaie, care consumă timpul și supun pe cei îndoliați pe parcurgerea pe jos a unor distanțe mari de drum, accentuându-le, inutil, oboseala. Pentru a evita astfel de situații, cei care se ocupă cu organizarea ceremonialului este bine să se sfătuiască, în prealabil, cu preotul slujitor.*
- *Mai dăinuie pe alocuri și superstiția că în prima zi a săptămânii - luni - nu este bine să se facă înmormântare ("pentru că este începutul săptămânii și ar muri toți din casă"). Firește că o atare "credință" este falsă și nu trebuie luată în considerare, înmormântarea putând să se facă în orice zi a săptămânii.*

Funeraliile de la cimitir

După încheierea slujbei prohodului din biserică se pornește, în aceeași procesiune, către cimitir. Pe marginea gropii, preotul rostește ultima ectenie și se cântă "Veșnica pomenire". Înainte de acoperirea sicriului, cei ce n-au putut să-și ia ultimul rămas bun pot să o facă acum, sărutând icoana de pe pieptul celui decedat și, după caz, mâna acestuia. Preotul apoi săvârșește tot ritualul de îngropare (varsă undelemn și vin peste cel decedat, pecetluiește groapa) și binecuvântează coliva și darurile care se împart la cimitir.

De reținut:

- Icoana de pe pieptul mortului se ia de către rude și se duce acasă, ea folosindu-se, de regulă, și la pomenirea de patruzeci de zile (Panaghia). De asemenea – cu toate că nu este obligatoriu - și toiagul poate fi luat acasă și aprins la zilele de pomenire pentru cel decedat.*
- *Acum se scoate - de către rude - piedica de la picioarele mortului care se lasă în sicriu.*
  - *Florile care au fost puse în sicriu este potrivit să se adune și, după acoperirea mormântului, să fie așezate deasupra, ele amintind de frumusețea raiului.*
  - *Pomul (ramura de copac) împodobit cu fructe, dulciuri, covrigi etc., care s-a purtat înaintea cortegiului mortuar, se înfige la mormânt lângă cruce, după ce a fost golit de bunătățile din el, care se dau de pomană.*
  - *Tot acum se împart, pentru sufletul răposatului, diferite daruri. De preferat ca această milostenie să se îndrepte către străinii nevoiași.*
  - *S-a încetățenit tradiția ca, după astuparea mormântului, să se dea "peste groapă", de pomană, o plapumă (sau o pătură), perne, o căldare cu apă, o găină vie etc. Toate acestea nu au decât o singură semnificație: milostenia pentru sufletul celui răposat, care nu trebuie să treacă neapărat de la cel ce dă către cel ce primește peste mormânt, gestul neimplicând nici o rezonanță și neavând nici o încărcătură religioasă ori spirituală.*
  - *Familia și așa greu încercată de durere nu trebuie să facă excese în ceea ce privește pregătirea de înmormântare. Un astfel de trist eveniment nu trebuie transformat în prilej de*

fală sau într-o întrecere în a face pregătiri cât mai multe și cât mai scumpe. Trebuie păstrată măsura în tot ceea ce întreprindem, preocupându-ne mai mult de rugăciunea pentru sufletul celui decedat, decât de mese îmbelșugate și daruri costisitoare. Nu cosciugul (sicriul) scump, nici multele coroane sau jerbe ori mâncărurile rafinate și abundente trebuie să preocupe familia, ci rugăciunea profundă de care sufletul defunctului și decedatului are atâta nevoie, fiindcă se pregătește de întâlnirea cu Dumnezeu.

- *Cel mai potrivit este, în astfel de situații, să se facă milostenii (adică să se dea de pomană) din alimente și haine creștinilor care trăiesc o viață grea în azilurile de bătrâni orfanilor, văduvelor, caselor de copii, asociațiilor, fundațiilor sau organizațiilor de persoane cu dizabilități, într-un cuvânt, străinilor care realmente au mare nevoie de ajutor și se bucură în mod sincer de o haină ori de o farfurie de mâncare gătită.*
- *Daca înhumarea se face într-un mormânt din care s-a dezgropat o altă persoană decedată mai înainte, osemintele aceleia se adună de către gropari, se curăță și se așează într-un săculeț de pânză albă. Preotul slujitor, la mormânt, va stropi cu vin și undelemn și aceste oseminte, care apoi se îngroapă, de regulă, la picioarele celui decedat de curând. Familia trebuie să aibă grijă să pregătească o colivă pentru sufletul celui ale cărui oseminte au fost reînhumate, care se va binecuvânta de preot la cimitir, pomenindu-i și aceluia numele, după rânduială.*

Despre pomenirea de după înmormântare

Familia celui decedat cheamă la masă, după înmormântare, pe cei care au luat parte la ceremonie, rude, cunoscuți și, îndeosebi, pe cei care au ajutat la pregătirile de înmormântare. După oficierea slujbei și binecuvântarea ofrandelor de mâncare și băutură, cei prezenți sunt datori să mănânce cu bună cuviință și cu aleasă rugăciune în gând, pentru cel răposat. Nu se vorbește fără rost, nu se fac glume, nu se râde, dar nici nu se mănâncă și nici nu se bea întocmai ca la nuntă sau botez. În loc de "noroc!" sau altă urare de acest fel, atunci când se gustă din pahar, se zice "Dumnezeu să-l ierte!" (ori s-o ierte!), iar când se primesc un vas, îmbrăcăminte etc. de pomană, nu se zice mulțumesc, ci "Dumnezeu să primească". Obiceiul de a vărsa vin din pahar la pomană trebuie să dispară. Cine varsă vin pe covoare dovedește nu doar că se ține de obiceiuri păgânești, dar este lipsit de bună creștere, educație sau bun simț, murdărind fără rost covorul ori altceva acasă sau la biserică. Dacă cineva pleacă beat de la pomană, a păcătuit atât acela, cât și cel care i-a dat băutură peste măsură. Milostenia cea mai primită este cea făcută celor lipsiți, infirmilor, bolnavilor, bătrânilor neajutorați, celor care nu pot munci, familiilor nevoiașe cu mulți copii, celor abandonați ori părăsiți în casele sau leagănele de copii. Când răposatul face parte dintr-o familie fără posibilități materiale, este potrivit ca rudele să apeleze la preotul paroh sau slujitor care le va ajuta din fondurile bisericii și va angaja Comitetul parohial, obținând cele necesare din donațiile credincioșilor. Astfel, familia nu se va simți umilită, fiindcă a apelat la marea familie a parohiei, iar preotul și credincioșii au posibilitatea și fericita ocazie de a împlini porunca dragostei creștine, care trebuie vădită prin fapte concrete, în astfel de situații.

De reținut:

Cei care se întorc de la înmormântare, întrucât urmează să ia parte la masă, sunt așteptați de gazdă cu apă de spălat pe mâini. S-a încetățenit obiceiul ca persoanele care se spală să nu se ștergă, pentru că "nu se șterge". Firește că această practică este lipsită de sens. Ea, probabil, ține de o anumită strategie a familie, i care cu greu poate oferi mai multe prosoape de șters atunci când cei poftiți la masă sunt în număr foarte mare.

- *Trebuie avut în vedere faptul că, dacă ziua de pomenire cade în post, toate mâncărurile trebuie preparate numai de post. Prin aceasta se dovedește păstrarea credinței autentice, iar*

pe de altă parte, rugăciunea unită și conjugată cu postul este mai puternică. Se mai aud uneori voci care spun că ar trebui să se facă și mâncare de dulce, pentru că "mortului nu-i plăcea mâncarea de post". Aceasta este o viziune necreștină asupra relației pe care noi, cei vii, o păstrăm cu cei decedați, prin rugăciune și prin post. Mortul nu mănâncă, nu bea, pentru că sufletul este imaterial, iar "Împărăția lui Dumnezeu - spune Sfântul Apostol Pavel - nu este mâncare și băutură" (Romani 14, 17).

- Prin urmare, se cuvine a păstra și respecta cu sfințenie rânduiala Bisericii, apelându-se permanent la sfatul competent al preotului.

Despre slujbele de pomenire de după înmormântare

Așa, după cum am mai spus și mai la începutul acestui material documentar, Biserica ne învață că viața omului nu se sfârșește o dată cu moartea trupului. De aceea, creștinii nu-și uită morții după înmormântarea și îngroparea lor, ci se preocupă de rugăciuni pentru ei și de pomenirea numelui lor. Soroacele de pomenire individuală a morților în Biserica Ortodoxă sunt următoarele:

- La 3 zile după moarte (care coincide, de regulă, cu ziua înmormântării), în cinstea Sfintei Treimi și a Învierii din morți a Mântuitorului nostru Iisus Hristos a treia zi.
- La 9 zile după moarte, "ca răposatul să se învrednicească de părtășia cu cele 9 cete îngerești și în amintirea ceasului al nouălea, când Domnul nostru Iisus Hristos, înainte de a muri pe cruce, a promis tâlharului raiul, pe care ne rugăm să-l moștenească și morții noștri".
- La 40 de zile (sau șase săptămâni), în amintirea Înălțării la cer a Domnului nostru Iisus Hristos, care a avut loc la 40 de zile după Învierea sa din morți, "pentru ca tot așa să se înalțe și sufletul răposatului la cer".
- La trei, șase și nouă luni, în cinstea Sfintei Treimi.
- La un an, după exemplul creștinilor din vechime, care anual prăznuiau ziua morții martirilor și a sfinților, ca zi de naștere a lor pentru viața veșnică, de dincolo.
- În fiecare an, până la 7 ani de la moarte, ultima pomenire anuală amintind de cele 7 zile ale creației.

De reținut:

Spre a nu greși în privința pregătirilor pentru aceste pomeniri, cel mai indicat este să se ia legătura, în prealabil, cu preotul paroh sau slujitor. Acest lucru este necesar deoarece trebuie stabilite, de comun acord, data și ora săvârșirii pomenirii.

- De obicei, soroacele nu se fac în orice zi a săptămânii, ci mai ales marțea, joia și, îndeosebi, sâmbăta.

Despre slujba de pomenire a parastasului la patruzeci de zile (Ridicarea panaghiei)

La pomenirea de 40 de zile, numită pe alocuri slujba de ridicare a Panaghiei, pe lângă celelalte, se pregătesc o icoană și un colac. Din colac, preotul va scoate păticea pe care o va așeza apoi pe icoană și din care va împărți spre gustare rudelor defunctului.

Referitor la darurile ce se dau de pomană, se obișnuiește ca, la 40 de zile și un an, să se dea diferite lucruri și mai ales îmbrăcăminte și încălțăminte, obiecte de uz casnic etc. Binecuvântarea acestor daruri, îndeosebi de haine, se face de către preotul slujitor printr-o rugăciune specială aflată în Molitfelnic. Există obiceiul îndătinat să se împartă de fiecare dată farfurii cu mâncare, căni sau pahare și linguri sau furculițe: șase, douăsprezece, douăzeci și patru. Rânduielile bisericesti nu prevăd nimic în această privință și fiecare poate da cât

apreciază sau crede de cuviință, numărul acestora neavând nici o influență asupra stării sufletești a celui răposat.

Familia trebuie să aibă grijă ca răposatul să fie pomenit cât mai mult cu putință în cadrul Sfintei Liturghii. De aceea, după pomenirea de 40 de zile, este bine să se dea preotului un pomelnic pentru patruzeci de zile (numit sărindar), ori pentru un an, pe care acesta să-l pomenească la toate sfintele liturghii pe care le săvârșește în sfânta noastră biserică.

În legătură cu zilele de pomenire a morților, există grija ca ele să fie respectate cu sfințenie la momentul în care se împlinesc aceste soroace. Dacă una din ele cade într-o zi sau perioadă în care, conform rânduielilor bisericești, nu se fac pomeniri de morți, atunci este bine ca slujba respectivă să se facă mai înainte pentru ca, atunci când vine sorocul respectiv, slujba să fie deja săvârșită. Este deci indicat ca ea să se facă înainte, și nu după sorocul de pomenire. Referitor la această problemă, iată sfatul unui liturghist cu autoritate în Biserica Ortodoxă Română (Pr. Prof. Dr. Nicolae D. Necula): "*Toate soroacele de pomenire a morților încep a se calcula din momentul morții, și nu de la înmormântare. Din momentul morții, sufletul intră în grija lui Dumnezeu Care rânduieste, potrivit învățaturii noastre de credință, judecata particulara: <<...precum este rânduit oamenilor o dată sa moară, iar după aceea să fie judecat!>> (Evrei 9, 27). Această judecată ce privește mai ales sufletul, fiindcă trupul va fi judecat doar la învierea cea de obște și la Judecata Obștească, Universală, Viitoare sau A Doua Judecată, nu are în vedere dacă trupul este înmormântat sau nu. Aceasta ține de cultul morților, de grija și respectul pe care cei vii îl arată față de cei morți.*

Parastasul de 40 de zile, care este și cel mai important dintre soroacele de pomenire a morților, se calculează totdeauna de la moartea celui credincios. În principiu este bine ca soroacele de pomenire a celor răposați să le săvârșim exact în ziua în care ele se împlinesc, de la moartea celui pomenit. În situații speciale, deosebite sau dacă familia dorește să facă pomenirea cu mâncare de dulce, iar sorocul cade în post, sau probleme de familie ori sociale ne obligă sa nu putem săvârși pomenirea exact în ziua în care cade, atunci este bine ca slujba respectivă să se facă înainte, și nu după trecerea sorocului. Cât privește parastasul de 40 de zile, care în tradiția ortodoxă înseamnă ziua în care sufletul se prezintă la judecata lui particulară, acest soroc, dacă nu este îndeplinit chiar în a 40-a zi, este bine să fie săvârșit mai înainte, pentru ca sufletul să meargă înaintea lui Dumnezeu cu aportul nostru de rugăciune și de milostenie, care să fie în favoarea lui. Căci acesta este rostul rugăciunii și al milosteniei pentru cei morți, adică de a mijloci pentru ei și a le ușura păcatele, prin rugăciunile și faptele noastre de milă creștină. Nu considerăm că este o greșeală mare sau o păgubire pentru cei răposați, nici dacă sorocul se face după trecerea datei respective, căci importante sunt rugăciunea și milostenia care se fac pentru cei răposați, și mai puțin data exactă. Mai grav este dacă nu ne rugăm deloc pentru ei, din nepăsare, neștiință, ignoranță sau necredință. Însă pentru împăcarea conștiinței noastre, este bine să săvârșim pomenirea înainte de împlinirea sorocului."

Tipicul cel Mare și Pravila bisericească (1031) a lui Nicodim Sachelarie prevăd o singură excepție: dacă decesul se întâmplă în mijlocul săptămânii din Postul Mare, "acestui a nu i se face pomenirea cea de a treia zi până vineri seara, când se va face parastasul lui. Iar sâmbăta cea viitoare a săptămânii a doua, i se face pomenirea de 9 zile. Iar cea de 40 de zile se face când i se vor împlini numărul zilelor lui. Iar prinoasele și pomenirea lui se încep de la Duminica cea nouă (a Tomii) până la împlinirea zilelor celor 40".

De reținut:

Nu se fac parastase în următoarele zile și perioade din cursul anului:

a) Duminicile de peste an, fiindcă duminica, amintindu-ne de ziua Învierii Domnului nostru Iisus Hristos, este zi de bucurie, iar nu de întristare.

b) În cele douăsprezece zile dintre Nașterea și Botezul Domnului nostru. Chiar dacă în unele biserici se fac parastase duminica, cel puțin în duminicile Pentecostarului, adică în cele dintre Paști și Rusalii, nu se cuvine nicicum să se oficiaze parastase, pentru a nu se întuneca bucuria praznicului cel mare al Învierii.

c) De la lăsatul secului de carne până la sâmbăta întâi din Postul Mare, sâmbăta Sfântului Teodor Tiron.

d) Din sâmbăta Floriilor până în Duminica Tomii.

e) La praznicele împărătești sau sărbători mari.

- În timpul Postului Mare, nu se face parastas în zilele de rând (luni, marți, miercuri, joi, vineri), deoarece în aceste zile nu se oficiază Sfânta Liturghie obișnuită sau deplină.
- Este de dorit ca pomenirile să se facă, legate de săvârșirea Sfintei Liturghii, aceasta fiind cea mai importantă slujbă de mijlocire pentru cei morți. Dacă nu este posibil de fiecare dată, cel puțin la 40 de zile, la un an și la șapte ani ar fi de dorit ca parastasul să urmeze după Sfânta Liturghie.
- La întocmirea sau scrierea pomelnicului nu este nici nevoie și nici recomandat să se adauge "la pomenirea de noua zile, 40 de zile, un an, șapte ani etc." Cărțile de cult nu prevăd așa ceva și nici slujitorii nu trebuie să adauge nimic în plus, ca și când ar trebui să atragem atenția Mântuitorului nostru Iisus Hristos asupra sorocului de care este vorba.
- În fiecare din sâmbetele Postului Mare, pentru cei adormiți după sărbătoarea Sfintei Învieri din anul precedent, rudele "poartă capetele", adică fac pomeniri pentru sufletul acestuia, aducând la biserică prescuri (capete), colivă și vin. Preotul slujitor, cu acest prilej, săvârșește slujba parastasului.
- Obiceiul, practicat în unele zone din țară, de a se deshuma morții la șapte ani și a se reînsuma cu slujbă specială nu este prevăzut în cărțile de slujbă. Oricum, slujba care se face atunci nu este cea a înmormântării, ci a parastasului.
- Pentru toate aceste pomeniri este nevoie de colivă, colac, vin și lumânări. Celelalte daruri sunt în funcție de posibilitățile celor care fac pomenirea.
- Contrar unei păreri răspândite în popor, să se știe că se poate face colivă de grâu fiert și în perioada dintre Sfintele Paști și Pogorârea Sfântului Duh.
- Dacă zilele de pomenire coincid cu pomenirea altor răposați, este bine ca slujba să se facă în comun iar nu separat, căci cu cât rugăciunea are un caracter colectiv, cu atât este mai puternică.
- La aceste zile de pomenire individuală a celor răposați, Biserica a stabilit zilele de pomenire generală a morților și anume: sâmbăta dinaintea duminicii lăsatului sec de carne sau a Înfricoșătoarei Judecăți, numită și *Moșii de iarnă* și sâmbăta dinaintea Pogorârii Duhului Sfânt sau *Moșii de vară*, la care tradiția a adăugat și *Moșii de toamnă* (între 26 octombrie și 8 noiembrie), ziua de 6 august, Paștele blajinilor (luni și marți, după Duminica Tomii) și Joia Înălțării Domnului Iisus Hristos, în special pentru eroi, ca și ziua hramului bisericii.

Toate aceste zile de pomenire, individuală sau colectivă, sunt momente de vie și profundă comuniune cu cei răposați. Ele trebuie respectate și cultivate, fiindcă prin aceasta întreținem viu cultul morților și legătura cu pământul sfânt al țării care acoperă osemintele lor.

În loc de concluzii finale și încheiere, alte rânduieli, îndrumări și povățuiri practice

- Pentru cei ce au răposat fără lumânare (adică nu li s-a putut aprinde și pune în mână o lumânare atunci când și-au dat sufletul), în preziua Sfintelor Paști se dă la altar o lumânare mare (numită făclie), adesea împodobită cu o pânză albă ori un prosop, pe care preotul slujitor o aprinde de la Paști până la Înălțare, la ceremoniile din sfântul locaș. Unii creștini practică această rânduială în fiecare an, până la pomenirea de șapte ani.

- Lumânările folosite la slujbele de înmormântare și de pomenire a morților sunt o jertfă și, ca orice ofrandă adusă lui Dumnezeu, trebuie să fie curată. De aceea, creștinii trebuie să evite procurarea și folosirea lumânărilor din comerțul de stat ori de la persoane particulare, deoarece în majoritatea covârșitoare a cazurilor fabricarea lor se face fără a respecta procesul tehnologic conservat de Biserică, folosindu-se deșeuri petrolifere și diverși înlocuitori care prin ardere provoacă fum înecăcios și toxic. În același timp, mulți din cei ce fabrică în clandestinitate lumânările sunt necredincioși și lucrează în condiții de neglijență și insalubritate. De aceea, amintind și faptul ca fabricarea lumânărilor de cult este monopol bisericesc, credincioșii au îndatorirea să folosească numai lumânări de la chioșcurile și pangarele parohiale, fiindcă sunt produse la atelierele specializate ale Episcopiei, de oameni cu frica lui Dumnezeu și în condiții care le conferă calitatea de dar potrivit pentru jertfă.
- Pentru pruncii morți până la vârsta de șapte ani, pentru diaconii și preoții de mir, precum și pentru arhierii și călugări, slujba înmormântării este diferită, specială.
- Pentru toți răposații care se înmormântează în Săptămâna Luminată (între Sfintele Paști și Duminica Tomii), slujba înmormântării se face după o rânduială deosebită, specială.
- Celor ce urmează a fi incinerati (adică li se ard trupurile în crematoriu) nu li se săvârșește nici slujba înmormântării și nici slujbele de la soroacele de pomenire a celor morți, rânduite de Sfânta noastră Biserică. (Vezi Hotărârea Sfântului Sinod din anul 1928, la sfârșitul acestei lucrări).
- Celor care s-au sinucis cu bună știință și în integritatea facultăților mintale nu li se săvârșește nici o slujbă și sunt îngropați la marginea cimitirului, într-un loc anume destinat.
- Pentru sinucigași ieșiți din minți se săvârșește slujba înmormântării pe marginea gropii, după un ritual redus. Nu se trage clopotul și nu se țin cuvântări. (Vezi Hotărârea Sfântului Sinod nr.506/1949 la sfârșitul acestei lucrări).
- Crucea de la mormânt care se "ridică", de regulă, după pomenirea la 40 de zile ori de la un an de la moarte, înlocuind pe cea de lemn, se sfințește la cimitir de către preot, printr-o slujbă specială. Pentru aceasta se vor pregăti la mormânt un vas cu apă curată, busuioc, lumânări, tămâie, o colivă și puțin vin. Unii credincioși acoperă crucea cu o pânză albă, înainte de a se stropi de către preot cu agheasmă, pânza aceea fiind dată apoi de pomană. Obiceiul este unul profan și se practică la dezvelirea unor monumente, busturi, sculpturi ori plăci comemorative. Cu alte cuvinte, prezența pânzei nu este absolut necesară.
- Mormintele trebuie îngrijite de rudele defunctului și ale decedatului în permanență (nu numai la anumite zile de pomenire a morților). În legătură cu aceasta, sa luăm aminte că unii creștini se silesc a face din morminte adevărate case, cavouri ori palate luxoase. Se cheltuiesc bani mulți pentru marmură, pentru feronerie și grilaje de lux, dar se uită milostenia care trebuie să fie grija de căpătâi pentru cei ce dorm sub greutatea lespezilor lustruite, sub povara lanțurilor nichelate, încorsetați în adevărate cutii de beton, marmură și mozaic. De multe ori, lângă aceste morminte se aliniază altele pline de bălării, buruieni și de indiferența sau pasivitatea noastră. Creștinește este ca și mormintele vecine, chiar dacă nu aparțin familiei, să ne preocupe curățându-le de buruieni, fiindcă responsabilii lor direcți au uitat de cei morți sau le neglijează cu intenție și vinovăție.
- Timp de 40 de zile, după tradiție, arde la piciorul crucii candela iar mormântul se tămâiază (de una din rude ori de o persoană desemnată în acest scop). Părerea că rudele apropiate nu au voie să meargă la mormânt ori să tămâieze groapa până la pomenirea de 40 de zile este greșită, incorectă și trebuie abandonată.
- La pomenirea de 7 ani nu se dezgroapă osemintele, după cum se practica pe alocuri, ci se face doar slujba parastasului. Odihna celor răposați nu trebuie deranjată cu atât mai mult, cu cât preotul slujitor, la înmormântare, a însemnat groapa zicând: "Se pecetluiește mormântul acesta până la A Doua Venire a Domnului nostru Iisus Hristos".

- Pentru alte datini, obiceiuri, tradiții și practici locale (în măsura în care Biserica le acceptă) trebuie să se ia legătura cu preotul de enorie, așa după cum am mai spus.
- Suntem datori însă, ca niște buni creștini, să facem precum ne-a învățat Biserica noastră Ortodoxă, îndepărtând obiceiurile și datinile omenești și îndeplinind, pentru folosul sufletesc îndrumările, recomandările și povățuirile ei.

Câteva hotărâri ale Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române cu privire la slujba înmormântării, a pomenirii morților și a parastasului

Hotărârea luată în ședința din 15 iunie 1928, privind incinerarea

1. Preoții să prevină din vreme pe enoriași, atrăgându-le atenția că, în cazul în care cineva dintre ei ar voi să se incinereze, Biserica la va refuza orice asistență religioasă;
2. Înainte de oficierea slujbei de prohodire a unui mort, preotul respectiv să aibă grijă să se informeze pe lângă familia mortului, la care cimitir se va înmormânta cel decedat;
3. Celor ce totuși au fost incinerați sau se vor incinera *sa li se refuze orice serviciu religios, atât la moarte, cât și după moarte*".

Hotărârea nr. 506 din anul 1949, privind înmormântarea sinucigașilor (B.O.R., nr. 7-10, 1949, p. 177-178)

"Slujba înmormântării sinucigașilor să fie făcută numai de către un singur preot și nu în locașul sfintei biserici, ci pe marginea gropii, iar preotul să poarte numai epitrahilul, săvârșind slujba după un ritual redus. Să nu se tragă clopotele și sa nu se țină cuvântări".

Hotărârea nr. 9117 din anul 1953, referitoare la folosirea cântării instrumentale la înmormântări (B.O.R., nr. 6, 1954, p. 656-657)

"Folosirea cântării din instrumente muzicale la înmormântări se lasă la aprecierea chiriarhilor, spre a o rezolva de la caz la caz, acolo unde acest obicei este introdus, cu condiția sa nu prejudicieze solemnitatea și atmosfera de evlavie a slujbei"...

Sursă bibliografică de referință: Preot Eugen Drăgoi *Înmormântarea și pomenirile pentru morți*, ediția a patra, Editura Episcopiei Dunării de Jos, Galați, 2002...

Bibliografie selectivă:

- Pr. Ioan Gh. Chirvasie, *Cum să cinstim morții*, Bârlad, 1938.
 Pr. Prof. Univ. Dr. Ene Braniște, *Liturgica specială*, București, 1990.
Învățătura de credință creștină ortodoxă, București, 1992.
 Pr. prof. dr. Ene Braniște, *Liturgica generala*, București, 1993.
 Pr. Dr. Gheorghe Paschia, *Buna-cuviință creștină*, Malovăț, 1996.
 Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae D. Necula, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol. I, Galați, 1996; vol. II, Galați, 2001.

Material documentar întocmit de către Drd. Stelian Gomboș